

Королюк О. М. Самостійна робота студентів коледжів як засіб формування особистості майбутнього фахівця / Королюк О. М. // Нові технології навчання : матеріали VI Міжнарод. наук.-метод. конф. «Духовно-моральне виховання і професіоналізм особистості в сучасних умовах» , 30-31 жовт. 2009 р. – К.-Вінниця, 2009. – № 58. – Ч. 1. – С. 180–186.

О. М. Королюк,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖІВ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

У статті розглянуто сутність і функції самостійної роботи студентів у навчальному процесі коледжів, проаналізовано виховний аспект проблеми її організації в коледжах, розкрито значення самостійної роботи для формування особистості майбутнього фахівця.

Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті, Закони України „Про освіту”, „Про вищу освіту”, „Про професійно-технічну освіту” головною метою професійної освіти визначають її гуманізацію, формування творчої, активної, самостійної особистості, яка прагне до саморозвитку, самовдосконалення. Реалізація таких стратегій значною мірою залежить від ефективності самостійної роботи студентів, що спонукає педагогічну науку до пошуку нових моделей, технологій раціональної її організації.

Значущість проблеми самостійної роботи знайшла своє відображення як у класичній педагогічній спадщині (Ф.-А. Дістервег, Я. А. Коменський, Й. Г. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, К. Д. Ушинський), так і в сучасних дослідженнях (А. М. Алексюк, С. І. Архангельський, В. К. Буряк, С. У. Гончаренко, М. І. Єрецький, В. А. Козаков, Н. В. Кузьміна, П. І. Підкасистий, Н. Г. Сидорчук, М. М. Солдатенко, А. Я. Цюприк та ін.). Однак окремі її напрями й досі остаточно не з'ясовано. Так, не вирішеним залишається питання розвитку самостійності студентів коледжів, не розкрито повною мірою виховний потенціал самостійної роботи, її значення в процесі формування особистості фахівця.

Освіта, яку здобувають у коледжах, технікумах, училищах, нині набуває особливо важливого значення. Гнучкість і мобільність, короткий термін і порівняно невелика вартість навчання визначили гідне місце цих вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації в системі освіти України, а також зумовили зростання чисельності випускників шкіл, які вирішили продовжувати тут своє навчання. В умовах модернізації виробництва, запровадження науково-технічних досягнень і новітніх технологій, використання сучасної техніки на ринку праці різко зростає попит на спеціалістів високої кваліфікації, які мають спеціальну освіту, здатні приймати рішення, самостійно долати виробничі проблеми.

Для педагогів-науковців та освітян, які працюють у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації, актуальним є вирішення таких завдань:

- удосконалення організації самостійної навчальної роботи студентів у процесі загальноосвітньої та професійної підготовки;
- виховання в молоді внутрішньої потреби в поглибленні й оновленні власних знань;
- забезпечення набуття студентами вмінь і навичок самостійної роботи;
- формування вміння приймати рішення, конкретизувати завдання, визначати методи та способи розв'язання проблем, які можуть виникнути в професійній діяльності й у повсякденному житті [6].

Аналіз науково-педагогічних джерел засвідчує, що поняття „самостійна робота студентів коледжів” належить до складних дидактичних категорій. Застосування методу контент-аналізу, а також дослідження специфіки навчального процесу в коледжах дозволило нам виділити різні підходи й відібрати найбільш суттєві ознаки цієї категорії. Отже, самостійна робота студентів коледжу – це вид навчальної діяльності в коледжі, спрямований на засвоєння студентами нових знань, удосконалення навичок самостійного пізнання, формування практичних умінь, необхідних для майбутньої професійної діяльності; вона організовується та скеровується викладачем, але відбувається без його безпосередньої участі.

У навчальному процесі коледжів самостійна робота являє собою поліфункціональне явище (рис. 1).

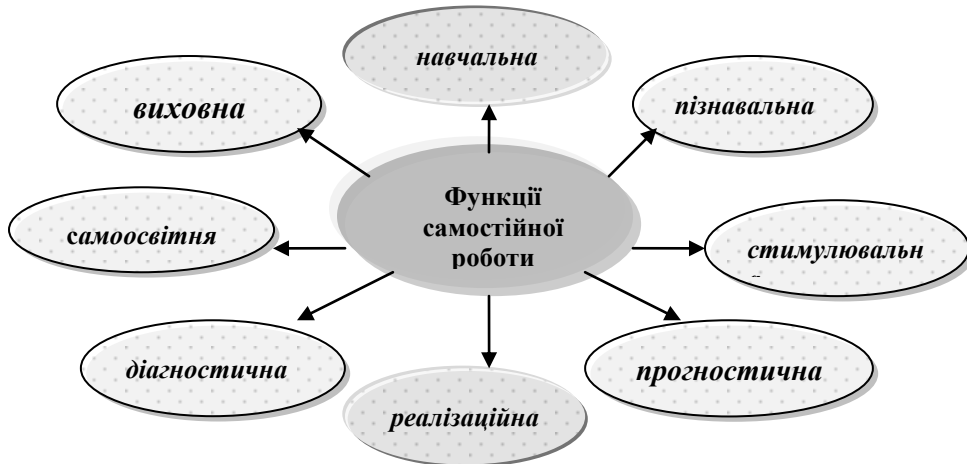

Рис. 1. Функції самостійної роботи в коледжах

Сутність *навчальної функції* полягає в набутті студентами нових знань, формуванні вмінь і навичок самостійного їх оновлення й творчого застосування, оволодінні методами, раціональними засобами розумової діяльності, навичками їх використання.

Пізнавальна функція. У процесі самостійної роботи студенти не лише активно закріплюють ті знання, які вони одержали під час аудиторних занять у коледжах, але й розширюють і поглиблюють їх шляхом опрацювання різних джерел інформації, розв’язування задач. Реалізація цієї функції потребує активних дій самих студентів, безпосередньої їх участі у виконанні практичних завдань.

Прогностична функція дає можливість учням коледжів, працюючи самостійно, передбачати й оцінювати як можливий результат роботи, так і сам хід виконання, тобто прогнозувати власну навчальну діяльність, а також, у разі потреби, вчасно коригувати свої дії.

Зміст *стимулювальної функції* зводиться до того, що відчуття особистих досягнень, задоволення власною працею заохочують студентів до плідної навчальної діяльності. Успішна самостійна робота сприяє підвищенню інтересу до предмета, посиленню внутрішньої мотивації.

За допомогою *реалізаційної функції* через систему типових завдань із практичним змістом навчальна діяльність у коледжах наближується до майбутньої фахової, тобто вже на перших етапах навчання реалізується його професійний зміст. Унаслідок належної організації самостійна робота сприяє формуванню вміння приймати рішення, визначати методи й засоби розв’язання проблем, що виникають у процесі виробництва та в повсякденному житті.

Діагностична функція втілюється в тому, що за допомогою самостійної роботи забезпечується моніторинг знань і вмінь. Результати роботи інформують викладача про рівень засвоєння навчального матеріалу. І кожен студент, самостійно виконуючи завдання, одержує можливість адекватно оцінити себе.

Сутність *самоосвітньої функції* полягає в тому, що в ході самостійної роботи в особистості розвивається потреба в самостійному здобуванні знань, формуються відповідні вміння й навички. Ця функція набуває особливого значення в контексті євроінтеграційних процесів, коли Україна знаходиться на шляху до входження в Європейський простір вищої освіти, проголошений Болонською конвенцією, одна із провідних ідей якого – „навчання протягом усього життя” [1].

Виховна функція. Одним із завдань на шляху розбудови сучасної освіти в Україні є „формування у дітей та молоді сучасного світогляду, розвитку творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості; підготовки кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку” [4, с. 4].

На денні відділення коледжів вступає молодь 15 – 16 років (I курс, на базі 9-ти класів середньої загальноосвітньої школи) або 16 – 18 (II курс, на базі 11 класів), що в періодизації психологічного розвитку особистості відповідає ранньому юнацькому віку. Цьому віковому періоду притаманно багато психологічних протиріч. Людина вже вважається біологічно зрілою, однак у її діях, учинках ще немає справжньої „дорослості”. Навчальну діяльність юнаків можна охарактеризувати як самостійну й довільну, тобто вони діють усвідомлено, послідовно, їх дії та операції засвоєні спеціально й застосовуються з певним наміром. Саме в юнацтві знаходить прояв справжнє позитивне ставлення до навчання. Однак часто молоді люди дещо перебільшують рівень своїх знань, розумових можливостей. Більшість молодих людей цікавлять лише ті предмети, які, на їх думку, будуть потрібні в подальшій професійній практиці.

Продуктивність зусиль молоді часто залежить від настрою, їм важко розпочинати роботу, зосереджуватися. Урахування викладачами, батьками прагнень юнаків бути по-справжньому дорослими, відмова від авторитарних методів у навчанні й вихованні, застосування прийомів педагогіки співробітництва, стимулювання розвитку самостійності допомагає створити позитивну психологічну атмосферу, налагодити контакт. Саме самостійність, на думку психологів, дозволяє покращити результати навчання, а також позитивно впливає на розумові здібності й риси особистості [3].

Юнацький вік характеризує підвищена емоційність. Необхідно прийняти до уваги ще й те, що емоційні реакції спричиняються не лише віковими особливостями, вони значною мірою залежать і від соціальних чинників, від умов виховання, взаємин у сім'ї. Виходячи з таких міркувань, взаємовідносини зі студентами потрібно будувати на взаєморозумінні, щирості, взаємоповазі. На організацію навчання впливає також недостатня сформованість вольових якостей, відсутність наполегливості, емоційна неврівноваженість молодих людей. Часто першокурсники діють під впливом миттєвих вражень, їх ентузіазм швидко згасає. Варто допомогти першокурсникам: визначити причини їх невдач, роз'яснити, що задля досягнення мети потрібно систематично наполегливо працювати, напружувати розум, спрямовувати свої здібності на подолання перешкод, які можуть зустрітися на їх шляху.

Самостійна робота розвиває самостійність – рису характеру, що відіграє суттєву роль у структурі особистості сучасного спеціаліста. Самостійність є основою активності, ініціативності, творчості, наполегливості. Під *самостійністю* розуміють здатність суб'єкта організувати й реалізувати свою діяльність [2, с. 11], а також досягнути мети діяльності (розв'язати навчально-пізнавальну задачу) без стороннього керівництва й допомоги [5, с. 47]. Зовнішніми ознаками самостійності є планування роботи, виконання її без сторонньої допомоги, самоконтроль, корекція результатів, пошук шляхів удосконалення власної діяльності. До внутрішніх ознак належать потреби й мотиви, розумові, фізичні й морально-вольові зусилля, що спрямовують особистість. За

висновками В. І. Орлова, самостійність слід розглядати в двох аспектах: по-перше, як характеристику діяльності учня в певній навчальній ситуації й, по-друге, як рису особистості [5, с. 46]. Коли йдеться про значення слова „самостійний” як характеристику людини, то вживаються синоніми вільний, рішучий, незалежний, діє власними силами, без сторонньої допомоги, зовнішніх впливів. Наведені тлумачення вказують на приналежність самостійності до вольової сфери особистості.

Пізнавальну самостійність визначають як сукупність пізнавальних умінь та навичок тих, хто навчається. На думку науковців, це якість особистості, сутність якої виражається в готовності, спроможності й прагненні власними силами оволодіти знаннями, вміннями та навичками. Учені пропонують пізнавальну самостійність розглядати в двох напрямках: суб’єктивному – мотиваційному (спонукальному) та об’єктивному – володіння узагальненими знаннями, вміннями та навичками, які тісно пов’язані й утворюють органічну єдність.

У психолого-педагогічній літературі виділяють репродуктивний, частково-пошуковий, творчий рівні пізнавальної самостійності, які, у свою чергу, тісно пов’язані з трьома рівнями мислення (активне, самостійне, творче) [7, с. 18]. На *репродуктивному* – студент повинен засвоїти вже готові знання. *Частково-пошуковий* рівень характеризується частковою організацією процесу одержання інформації безпосередньо учнями. Дії студентів на *творчому* рівні повністю самостійні. Досягнення найвищої самостійності в навчанні характеризується здатністю окреслити проблему й визначити шляхи для її розв’язання. Потрібно зауважити, що іноді й виконання певних завдань репродуктивного характеру змушує студентів працювати на досить високому рівні самостійності. Наприклад, у процесі підготовки виступу з доповіддю з новою темою йому доведеться самостійно відшукати й відібрати інформацію в наукових джерелах, проаналізувати й систематизувати її. Отже, для встановлення рівня самостійності необхідно співвідносити зусилля, витрачені на одержання результату, з пізнавальними можливостями студента на даний час.

Самостійність певним чином розкривається й через сприймання студентами навчальної мети. У зв’язку з цим виділяють чотири ступені: I – мету навчальної діяльності визначає викладач; II – мету пропонує викладач, проте погоджує її із студентами; III – пошук мети навчальної діяльності викладач і студенти здійснюють спільно; IV – мету формулюють самі студенти [8, с. 10].

У педагогічному процесі розглядають ще змістову й організаційну самостійність. Під *змістовою* розуміють здатність особистості прийняти правильне рішення без сторонньої допомоги. Розрізняють такі її види: 1) виконавську самостійність; 2) дії в типових ситуаціях; 3) дії в нетипових ситуаціях; 4) творчу самостійність. Одночасно зі змістовою самостійністю задля реалізації визначеного завдання в людини формується вміння організувати власну діяльність, тобто *організаційна самостійність* [9, с. 260].

Виховання самостійної особистості – одне з основних завдань професійної освіти на сучасному етапі. Майбутні фахівці повинні вміти самостійно вирішувати виробничі питання, долати проблеми, обґрунтовувати свої дії. Їх потрібно до цього готувати вже в коледжі, виховувати змістову, пізнавальну, організаційну самостійність. Удосконалення організації самостійної роботи студентів є, на наш погляд, одним із шляхів вирішення цієї проблеми в коледжах.

Самостійної робота дозволяє підвищити свідомість і міцність засвоєння знань, виробити в студентів уміння й навички, яких вимагають навчальні програми, розвивати пізнавальні здібності, навчати самоорганізації, вмінню передбачати й оцінювати можливий результат, планувати та коригувати власну діяльність, формувати навички професійної самоосвіти. Саме завдяки активній самостійній роботі розвивається самостійність студентів.

Визначена проблема нині має не лише педагогічний, але й соціальний характер. Адже на якість підготовки майбутніх фахівців, формування їх особистості значною мірою впливає те, наскільки ефективно організований процес навчання й, зокрема, самостійна

робота студентів. Для того, щоб самостійна робота в навчальному процесі повною мірою реалізувала свої функції, за висновками науковців, вона повинна бути планомірною, систематичною й змістовною [10, с. 346]. Головним завданням коледжів сьогодні стає така її організація, що забезпечить упевненість кожного студента в необхідності самоосвіти, виховання в нього прагнення до саморозвитку та самовдосконалення. Для того, щоб завдання професійної підготовки було виконано й мету самостійної роботи було досягнуто, її потрібно диференціювати. Це підтверджується теоретичним аналізом, спостереженнями за організацією навчально-виховного процесу в коледжах, а також спеціальними дослідженнями.

У ході наукового пошуку нами визначено комплекс педагогічних умов, які потрібно створити задля здійснення диференційованого підходу в процесі організації самостійної роботи студентів у коледжах, досягнення її ефективності:

- 1) діагностування реального рівня знань, умінь, навичок, ступеня навчальної мотивації, працездатності та здійснення типологічного розподілу студентів;
- 2) створення методичного забезпечення самостійної роботи, яке містить багатоваріантні різнорівневі завдання з дисципліни, завдання міжпредметного характеру, а також професійного спрямування;
- 3) забезпечення дійового управління на всіх етапах організації;
- 4) формування позитивної мотивації самостійного навчання;
- 5) створення сприятливої емоційної атмосфери на заняттях, налагодження партнерської взаємодії між викладачем і студентами в процесі навчання.

Особистісно орієнтований підхід в освіті, який заснований на принципах демократії, співробітництва, гуманізації, дає можливість організувати самостійну роботу на оволодіння системою знань, умінь і навичок, способами творчої діяльності, визначення ціннісних орієнтирів, необхідних для виконання навчально-практичних завдань, які сприяють розвитку особистості, зміцненню її інтелектуального й духовного потенціалу. Особистісно орієнтована освіта реалізується через діяльність, яка має не лише зовнішні атрибути, а й своїм внутрішнім змістом передбачає співпрацю, саморозвиток суб'єктів навчального процесу, виявлення їх особистісних функцій.

Завдяки такому підходу в педагогіці можливе забезпечення оновлення підготовки майбутнього фахівця до здійснення професійної діяльності через удосконалення структурних компонентів самостійної навчальної роботи, яка в умовах особистісно орієнтованого навчання стає засобом формування самостійності особистості, сприяє підвищенню навчально-пізнавальної активності, розвитку професійного мислення. Змінюється також позиція викладача, він виступає організатором, керівником самостійної діяльності студента, який, у свою чергу, перетворюється на суб'єкт, здатний впливати на хід навчання. Вводяться позитивні зрушення в особистісній сфері майбутніх фахівців: зростає відповідальність, самостійність студентів, помітно підвищується інтерес до навчання, зменшується емоційна напруженість під час самостійної роботи, покращується настрій, з'являється бажання продовжувати працювати, не зупинятися на досягнутому тощо.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Подальшого наукового пошуку потребують такі її напрямки: підготовка викладачів до організації диференційованої самостійної роботи; вивчення особливостей процесу формування особистості фахівця; вивчення зарубіжного досвіду в сфері досліджуваної проблеми.

Література

1. *Вища освіта України і Болонський процес* : навч. посіб. / [М. Ф. Степко, Я. Я. Болубаш, В. Д. Шинкарук та ін.] ; за ред. В. Г. Кременя. – Тернопіль : Навч. книга–Богдан, 2004. – 383, [1] с.
2. *Козаков В. А.* Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение : учеб. пособ. / Виталий Андреевич Козаков. – К. : Выща шк.,

1990. – 248 с.

3. Кон И. С. Психология ранней юности : кн. для учит. / Игорь Семенович Кон. – М. : Просвещение, 1982. – 255, [1] с. – (Психол. наука – школе).

4. *Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті* // Освіта України. – 2002. – № 33 – С. 4–6.

5. Орлов В. И. Активность и самостоятельность учащихся в обучении / В. И. Орлов // Среднее специальное образование. – 2004. – № 11. – С. 43–47.

6. *Перспективи розвитку коледжів і технікумів*. Народа голів Рад директорів вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації // Освіта України – 2007. – 23 січня – С. 3, 21

7. Самойленко П. И. Активизация познавательной деятельности учащихся в процессе обучения математике / П. И. Самойленко, Л. Ю. Сергиенко // Методические рекомендации по математике. – М. : Высш. шк., 1981. – Вып. 4. – С. 13–45.

8. *Самостійна пізнавальна діяльність студентів : метод. рекомендац.* / [укл. М. М. Солдатенко, В. М. Володько, І. С. Дмитрик та ін.]. – К. : ІСДО, 1993. – 52 с.

9. *Юцявичене П.* Теория и практика модульного обучения / Пальмира Юцявичене. – Каунас : Швиеса, 1989. – 272 с.

10. *Ягупов В. В.* Педагогіка : навч. посіб. для студ. пед. спец. вищ. навч. закл. / Василь Васильович Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 559, [1] с.